

„Minden szervezetben minden hónapban egy rendezvény”

– A Csemadok hatvan éve –

Mottó:

„Közösség, amely nélkül az egy ember legjobb elszánásai sem valósulhatnak meg
– közösség, amely az értelmes célokért képes az áldozatvállalásra.
Ennyire egyszerű az egész – ott kell lenni!”¹

Bevezető

Tanulmányomban a *Szlovákiai Magyar Társadalmi és Kulturális Szövetség* – 1949. évi alapításakor a *Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesületének* eredeti névből alkotott mozaikszóval –, a *Csemadok* történetét, mai helyzetét szeretném elemezni.²

Kutatásom kiindulópontját a *Szövetségre* vonatkozó tanulmányok elolvasása, a szervezet fontosabb dokumentumainak elemzése jelentette, a kutatás módszertani alapját pedig a *Csemadok* jelenlegi és volt országos választott tisztségviselőivel készített interjúk alkotják.³ Tanulmányomat két részre osztottam. Az első részben a *Csemadok* történetét mutatom be, korszakokra bontva, fejlődéstörténeti megközelítésben, a szervezet funkcióival és funkcióváltásaival ötvözve. A második rész az összesség.⁴

---

1 Gál, 2006: 66.

2 Munkám szorosan kapcsolódik tervezett doktori disszertációmhoz, melynek témája a kisebbségi magyar civil társadalom Erdélyben és Felvidéken. Célom a kisebbségi intézményrendszer modelljének megalkotása. Kutatásom eredményeként olyan komparatív elemzés elkészítését tervezem, amely a két kisebbségi társadalom szempontjából optimális modell kidolgozásának és alkalmazásának lehetőségét vizsgálja.

3 Interjúmat Bauer Gyözővel, a *Csemadok* volt országos elnökével (1991-től 1997-ig); Hrubík Bélával, a *Csemadok* jelenlegi, 2009 májusában újraválasztott elnökével; Lacza Tihammal, a *Csemadok* képes hetilapjának, a *Hét*-nek volt főszerkesztőjével; Görföl Jenővel, a *Csemadok* jelenlegi és 2009-ben ugyancsak újraválasztott országos titkárával; Huszár László, a *Csemadok* mellett működő *Művelődési Intézet* igazgatójával, valamint Mézes Rudolfal, a *Csemadok* nyugat-szlovákiai regionális alelnökével készítettem. Minden interjúalanyunk hasonló kérdéseket tettem fel, egyes esetekben hangsúlyosabban kérdeztem rá azokra a mozzanatokra, amelyek az interjúalany szűkebb tevékenységi vagy érdekeltségi köréhez tartoztak. A tanulmányhoz mellékelem az interjúvázlatot.

4 Köszönetemet fejezem ki *Kötél Emőkének* segítő munkájáért és türelméért, *Bodó Barna* és *Szarka László* tanár uraknak, szakmai tanácsaikért, *Végh Lászlónak*, a somorjai *Bibliotheca Hungariae* igazgatójának, aki könnyűvé és gyorsá tette az interjúalanyokkal való találkozást és az interjúk elkészítését, és elérhetővé tette számomra mindazt, ami a *Csemadokról* megtalálható a *Bibliotheca Hungaricában*. *Tóth Károlynak* a *Fórum Kisebbségkutató Intézet* igazgatójának, köszönöm, hogy lehetővé tette somorjai tartózkodásomat, ellátott tanácsokkal és nehezen hozzáférhető anyagokkal. *Öllös Lászlónak*,

A szervezet történetének áttekintése

A kezdetek

A Csemadok 1949. március 5-én jött létre Pozsonyban, Szlovákia Kommunista Pártjának (továbbiakban: SZLKP) hathatós támogatásával és kezdeményezésével. A párt mindenekelőtt azzal a céllal szorgalmazta a művelődési szervezet létrehozását, hogy önmaga számára biztosítsa a szlovákiai magyarság közvetlen politikai ellenőrzését, másodsorban pedig azért, hogy a szervezet közvetítse a magyar nemzetiségű szlovák állampolgárok felé az SZLKP határozatait. Erről Gál Sándor, szlovákiai magyar költő és a Csemadok korábbi kassai járási vezetője a következőképpen ír: „A Csemadok alakuló közgyűlésén Pavlík tájékoztatásügyi megbízott egyértelműen szabta meg annak idején a pártirányt: «Nagy hiba lenne, ha valaki azt gondolná – mondotta –, hogy ez a kultúregyesület a csehszlovákiai magyarság érdekeinek valamiféle védelmezője lesz.» Leszögezte azt is, hogy a szövetség további feladata «minél gyorsabban megszüntetni» a Dél-Szlovákiában mindmáig létező «szlovákellenes elfogultságot». Meglehet a Csemadok akkori vezetői ezt a célt komolyan vették, ám a gyakorlat több száz műkedvelő együttest, több mint 550 alapszervezetet, (...) hozott létre.”⁵

Amikor a szervezet megalapításáról kérdeztem interjúalanyaimat, mindenki fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy tulajdonképpen kétféle Csemadok volt. Az egyik, a felső vezetés által fémjelzett szervezet, amely megpróbált a pártállami érdekek, politikai utasítások mentén tevékenykedni, a másik pedig az alsó szint – a Csemadok alapszervezetek –, ahol nem foglalkoztak a politikával. A felsőbb utasításokat tudomásul vették, de más politikai funkciójuk nem volt, s elsősorban a kulturális, a népművelői, hagyományörző tevékenységre koncentráltak. Ezzel kapcsolatosan először Lacza Tihamér mutatja be ezt a kettős funkciót:

„A Csemadokot, annak idején, párthatározatra hozták létre azért, hogy valamilyen módon „kárpótolják” a magyarokat a sok megpróbáltatásért. Másrészt viszont gondolták, hogy a Csemadokon keresztül jobban lehet majd ellenőrizni a szlovákiai magyarokat is. A kultúra egy olyan terület, ahol nagy dolgokat nem lehet elrontani, nem lehet szabotálni a gazdasági termelést, de politikailag és ideológiailag is lehet befolyásolni az embereket. Ugyanakkor ezeket a «lelkes kultúrmunkásokat» be lehetett vonni társadalmi feladatokba is. Másrészt nagyon sokan örültek annak, hogy magyarul meg lehet már szólni 1945 után, itt Szlovákiában.

---

a Kutatóintézet elnökének, Popély Árpádnak köszönöm tanácsait és észrevételeit. Nagy Myrtilnek köszönöm betegségem alatti odaadó segítségét. Interjúalanyaimnak, Bauer Győzőnek, Görfői Jenőnek, Hrubík Bélának, Huszár Lászlónak, Lacza Tihamérnak és Mézes Rudolfnak köszönöm, hogy vállalták az interjú fíradalmait. Nem utolsó sorban köszönöm Székely Istvánnak az interjúk szövegéig való átirásában nyújtott segítségét. A Csemadokkal kapcsolatos kutatásomat és a tanulmányom elkészítését sokban megkönnyítette az ő segítségük.

⁵ Gál, 2006: 255.

Azzal, hogy spontán módon nagyon sok szervezet létrejött, és bár a párt irányításával, mégiscsak egy kicsit önálló módon működtek, sajátos szkizofrén helyzet alakult ki. Volt egyfajta felső vezetés, amely megpróbált lehetőleg jó káderként viselkedni, betartani a pártközpont utasításait, másrészt pedig volt a tagság, amely a falvakban, kisvárosokban spontán módon szerveződött, létrehozták az alapsejtjeit⁶ a Csemadoknak, tehát az alapszervezeteket.”⁷

Hasonló módon vélekedett Görföl Jenő is a vele készített interjú során:

„1949-ben az akkor éppen enyhülő nemzetiségi elnyomás miatt egyértelműen pártutasításra hozták létre a Csemadokot, azzal a céllal, hogy majd a megalakuló szervezet magyarázza a párt határozatait, jó meg rossz lépéseit, a faluhelyen vagy a településeken az embereknek, a Csemadok tagság által, minden magyarnak. Ennek ellenére a Csemadok elég hamar saját lábra állt, és önálló utat kezdett el.”⁸

Ugyanezt a kettőséget hangsúlyozza Gál Sándor is, amikor a szervezeten belüli önmozgás és a kommunista párt, illetve a pártállam által szigorúan ellenőrzött Csemadok-központ ellentmondásaira, ellentéteire hívja fel a figyelmet:

„Ezek mind «alulról jövő kezdeményezések» voltak, s olykor több évnek kellett eltelnie, hogy a Szövetség programjába bekerüljenek, legalizálódjanak. Nem csupán a politikai vezetés, hanem a Szövetség központi vezetése is gyanakvással figyelte ezeket az értelmiségi megmozdulásokat, tömörüléseket. Amikor pedig már nem tudta megakadályozni a szerveződéseket, igyekezett azokat ideológiai és politikai korlátok közé terelni a <<marxista-leninizmus és a párt internacionalista politikájának>> a jegyében.”⁹

Popély Árpád szerint hosszú évtizedeken át érvényesült az az állampárti szándék, hogy a Csemadoknak alapvetően a párt akaratának a magyar kisebbségi lakosság felé való közvetítése a fő funkciója, s minden ezzel ellentétes kezdeményezést eleve gyanakvással fogadtak.¹⁰

6 A Csemadok „alapsejtjeit”, helyi szervezeteit, kezdettől fogva alapszervezeteknek nevezik.

7 Lacza, 2009: 1.

8 Görföl, 2009: 1.

9 Gál, 2006: 67.

10 „... a hatalom az egyesületnek eredetileg csupán a párthatározatok magyar lakosság közötti érvényesítésének segítségét szánta, s éberrel ügyelt arra, nehogy olyan személyek kerüljenek a vezetésébe, akik a Csemadokot életképes, netán érdekképviselői munkát is kifejtő szervezetté alakítanák. Az egyesület ugyanakkor a jogfosztottság évei után pótolhatatlan tevékenységet fejtett ki azért, hogy felvállalta a magyar kisebbség népművészeti hagyományainak ápolását, kulturális életének kibontakoztatását, közreműködött a magyar iskolák újraindításában, gyakorlatilag valamennyi magyar kisebbségi intézmény megszervezésében, s munkásságában itt-ott érdekvédelmi törekvések is megfigyelhetők voltak.” Popély, 2006a: 29–30.

Ez nem azt jelenti, hogy két szervezet volt, hanem a szervezeten belül jelenik meg a kettősség: egyrészt a politika szánt a Csemadoknak egy bizonyos szerepet, másrészt pedig akik a Csemadok hálózatban/rendszerben dolgoztak, a szlovákiai magyar közösséget kívánták szolgálni.

Korszakok

A Csemadok hat évtizedes működésében az **első korszak** 1949-től az ötvenes évek végéig tart. Ebben a sztálinista korszakban elfogadták a Szövetség első alapszabályzatát, létrejöttek a Csemadok első tagszervezetei. A Csemadok ebben az időszakban elsődlegesen (párt)politikai és kulturális feladatokat látott el.

Lacza Tihamér szerint a Csemadok helyi, járási és központi szervezetei az állampárt modellje szerint jöttek létre. Kezdetben még azt is engedélyezték, hogy Csehországban, az oda deportált és ott letelepült magyarok körében is létrehozzanak Csemadok-szervezeteket.¹¹ Lacza szerint rövid időn belül a kulturális munka került középpontba, még ha rengeteg akadállyal is kellett szembenézni.¹² A szervezet központi folyóiratát, a *Hét* című kulturális lapot megszűnéséig szerkesztő Lacza kiemelten fontosnak tartja a szervezet sajtótevékenységét is:

„Az 1950-es évektől kezdődően egyre több újság indult. A Csemadok is indított egy havilapot, a «Fáklyá»-t, amelyet 1956. december elsejétől felváltott a Csemadok hetilapja, a «Hét». A «Fáklya» nevű folyóirat addigra egy kicsit meg is fáradt, és nem volt világos, hogy pontosan milyen jellegű folyóiratnak szánták, ezért hagyták kimúlni. Ugyanakkor a «Hét» a kultúrával is foglalkozott, a társadalom problémáival is, és természetesen elsősorban a Csemadok életével. Hírt adott a Csemadok szervezetek munkájáról, különböző rendezvényekről, amelyek egyre szaporodtak.”¹³

Görföl Jenő az alapszervezetek számának gyors növekedésében látja azt a kritikus pontot, amely miatt a szervezet végül is nem vált engedelmes eszközzé a kommunista párt kezében. Miközben az első központi vezetésben, a Csemadok „Központi Bizottságában” érdemdús pártmunkások és tisztségviselők foglaltak helyet, az alapszervezetekben a

¹¹ Ezeket viszonylag hamar, már az '50-es évek elején felszámolták.

¹² „(...) És persze megpróbálták kultúrát teremteni a semmiből, mert ugye tudni kell azt is, hogy 1945 után itt lefejezték a mi értelmiségünket, itt alig maradt, nem azt mondom, hogy írástudó, de olyan ember, akinek önálló gondolatai lehettek volna értelmiségiként. Másrészt pedig nagyon sokan meg voltak félemlítve, tehát azok, akik mégiscsak itt maradtak és nem lettek átadva a határon, illetve áttelepítve, azok se nagyon tudtak vagy mertek bekapcsolódni ezekbe a munkákba, úgyhogy szabályosan újra kellett termelni az értelmiséget és ez bizony egy lassú folyamat volt, minden gyermekbetegségével egyetemben.” Lacza, 2009: 1.

¹³ Lacza, 2009: 1.

helyi pártvezetők mellett mindig is többségben a közművelődés és az amatőr kultúra képviselői voltak.¹⁴

Popély Árpád a következőképpen jellemezte a *Csemadok* fokozatos intézményesülését, szervezeti struktúrájának a kialakulását ebben az első korszakban:

„A magyar kisebbség kulturális igényeinek kielégítése a Csemadok megalakulását követően az ötvenes évek első felében előbb a műkedvelő jellegű Állami Faluszínház magyar tagozatának (1950), majd a komáromi Magyar Területi Színház létrehozásával (1952), valamint a Csemadok égisze alatt létrejött, de meglehetősen rövid életűnek bizonyult Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó és a Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Együttes megalakításával (1953) folytatódott. A sort az ötvenes évek második felében az Ifjú Szívek Magyar Népművészeti Együttes létrejötte (1957) és az Irodalmi Szemle című folyóirat megjelenése (1958) folytatta, s ugyancsak ekkor, 1956-ban indult útjára a Csemadok évtizedeken keresztül legjelentősebb kulturális seregszemléjének, az Országos Dal- és Táncünnepélyek sorozata.”¹⁵

A **második korszak** 1960-tól 1969-ig tartott. A hatvanas évek elején Csehszlovákiát is elérte a desztalinizálási hullám. A csehszlovák párton belüli ellenzék hangja megerősödött. A cseh és a szlovák liberális erők felbátorodtak és mozgásba jött a belpolitika. A változások előszele a szlovákiai magyar kisebbséget is megérintette, amelynek belső vitáiban két kérdéscsoport került előtérbe. Az első a magyarüldözés kérdése, a második a kisebbségi érdekképviselet volt.¹⁶

Ez a reformkorszak, a *Csemadok* felfutó szakasza, amelynek csúcspontját és fordulópontját több okból is az 1968-as év jelentette. Természetesen mindez a prágai tavasszal van szoros összefüggésben.¹⁷

A politikai légkör felszabadulása mellett azonban a hatvanas évek elejétől komoly megpróbáltatások elé állította Szlovákia a magyar lakosságot. Gál Sándor ezt a „néma programnak” nevezi. Ez valójában négy dolgot foglalt magába: Az 1960-as években területi átrendezés folyt Szlovákiában, amelynek következtében összevonták a járásokat, a magyarlakta járásokat általában szlovák túlsúlyúakkal vonták össze, nyolcra csökkentve a magyar többségű járások számát. Előbbi mellett, a közigazgatást tekintve még egy folyamat zajlott, a „körzetesítés”. Ez azt jelentette, hogy kisebb településeket

¹⁴ „És fokozatosan jöttek létre aztán a szervezetek. Talán 1949-ben, ha jól emlékszem, nem nagyon vagyok biztos, 63 tagszervezete. És így gyarapodott egyre-egyre, és amikor legjobban ment a Csemadoknak akkor volt 550 helyi szervezete vagy alapszervezete, mikor hogy nevezte őket, vagy határozta meg az alapszabály, és bizony volt 100 000 tagunk is. S akkor volt 105 főállású munkatársa a Csemadoknak, ebbe a 105-be beletartoztak a járások is, most területi választmánynak hívjuk őket, az ottani iroda munkatársai, és beletartozott a Csemadoknak a képes hetilapja is: a Hét.” Görfföl, 2009: 2.

¹⁵ Popély, 2006a: 29.

¹⁶ Vö.: András, 1986: 399-401.

¹⁷ Tanulmányomban ezzel az évvel külön nem foglalkozom, mert *Csemadok* és a prágai tavasz viszonyáról több szerző írt már. Ld. pl. Popély, 2008a; Popély 2008b; illetve a *Csemadok* és a prágai tavasz kapcsolatáról ld. részletesen Szabó, 2004.

nagyobbakhoz csatoltak, aminek következményeképpen az előbbieket elhanyagolása, vagyis a csatolt települések leépítése következett be. E folyamattal párhuzamosan történt a mezőgazdasági termelőszövetkezetek „egyesítése” is, az előbbihez hasonló logikát alkalmazva. A negyedik pedig az „iskolaintegráció” volt, amelynek során 250 magyar településen szüntették meg az alsó tagozatos iskolákat.¹⁸

A Csemadok neve 1966-ban változott először: új neve a *Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége* lett. 1968 őszén, első alkalommal, változtatták meg az alapszabályzatot.¹⁹ A Szövetségben belül azonban nem csak ebben a tekintetben indultak el mélyreható változások. Lacza Tihamér, a hatvanas évekről, a *Hét* vonatkozásában azt tartotta fontosnak kiemelni, hogy az 1960-as évek „fénykora” szorosan összefüggött a csehszlovákiai demokratizálódással, amely az 1968. évi változásokat készítette elő:

„itt is lazultak a kötelékek, és az emberek egyre nyitabban beszélhettek a különböző problémákról. 1968-ban valóban, majdhogynem cenzúra nélkül, el lehetett mondani minden gondolatot. Ezután jöttek a «normalizáció» évei, azok az esztendőök, amikor visszatekerték vagy megpróbálták visszatekerni az idő kerekét, és ez a lapra is rányomta a bélyegét.”²⁰

A második periódus különlegessége, hogy a hatvanas években, egészen pontosan 1968-ban, a Csemadok érdekképviseleti tevékenységet is felvállalt. Ennek jó mutatója, hogy a Csemadok központi vezetése gyakorlatilag ellenszegült az SZKLP azon utasításának, hogy ítélje el a prágai tavasz kezdetét jelentő párton belüli ellenzéki mozgólódásokat. Ehelyett a Csemadok vezetésének többsége szolidaritását fejezte ki a mozgalommal. A márciusi Csemadok-program igazi demokratikus áttörés volt a kisebbségi magyar politikában, ami meghatározta a szervezet vonalvezetését az egész 1968-as év folyamán. A nemzetiségi kérdés rendezésére vonatkozóan a Csemadok 1968. március 12-én fogalmazta meg javaslatait. „A Csemadoknak a nemzetiségek helyzetének rendezését az öngazgatás és a kollektív kisebbségi jogok alapján szorgalmazó beadványa a nemzetiségi alkotmánytörvény kidolgozása mellett javasolta többek között az államhatalmi és a végrehajtó szervek mellett nemzetiségi szervek, köztük nemzetiségi minisztérium létrehozását, az 1960. évi közigazgatási elrendezés kiigazítását, valamint az 1945 után hozott magyarelles jogszabályok felülvizsgálását.”²¹

1969. március 17-18-án, Pozsonyban került sor a Csemadok X. rendkívüli országos közgyűlésére. A közgyűlés elé beterjesztett új alapszabályzat-javaslatban tükröződnek

¹⁸ Vö.: Gál, 2006: 85-86. „A Csemadok nem foglalkozhatott ezekkel a kérdésekkel «hivatalosan», hiszen a kisebbségi jogvédelem lehetőségét az érvényben lévő alapszabály kizárta. Ennek ellenére a gyakorlatban semmi másról nem volt szó csak erről. Az elmúlt évtizedek során ugyanis kialakult a Szövetségben egy olyan belső védelmi háló, amely (...) mindent jelzett, ami szlovákiai magyarság életével, kultúrájával összefüggésbe kerülhetett.”

¹⁹ Uo.: 22.

²⁰ Görföel, 2009: 2.

²¹ Popély, 2006a: 31.

az 1968-as reformtörekvések is. A közgyűlés meg szeretne volna változtatni a szervezet nevét – a javasolt név: *Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetsége* lett volna –, de ezt a javaslatot a pártvezetés nem hagyta jóvá, a szervezet új neve a *Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége* lett.²²

A **következő korszak** 1969-től kezdődött és 1989-ig tartott. Az egész korszakra a husáki „konszolidáció”, „normalizáció” volt jellemző. Az 1971. évi XI. országos közgyűléssel a *Csemadok* is belesimult a normalizációs rendszerbe.²³ Leváltották az 1968-ban megválasztott elnökséget, és ismét Lőrincz Gyula lett az elnök, ami a *Csemadok* hitelének elvesztéséhez vezetett.²⁴

Ekkor került sor a személyes megtorlásokra, a *Csemadok* 1968-ban megválasztott vezetőinek a *Csemadok*ból való kizárására,²⁵ illetve a következő szervezeti névváltoztatásra is. Érvénytelenítették az 1968-ban elfogadott szervezeti programot, és a *Szövetséget* – a Prágai Tavasszal való szimpatizálás és a pártnak való nem engedelmesség miatt –, megtorlásképpen kizárták a pártállam által elismert politikai szervezeteket tömörítő *Nemzeti Front*ból.

Gógh László, a *Csemadok Központi Bizottságának* munkatársa az 1971-es országos közgyűlés kapcsán leírta, milyen forгатókönyv szerint normalizálták a *Csemadok*ot: „A XI. Országos Közgyűlés részben helyrehozta az előző közgyűlésen előfordult rendellenességeket, visszavonta, illetve hatályon kívül helyezte, érvénytelenítette az úgynevezett *Csemadok*-programot, a szervezet nevét Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége elnevezésre módosította. Jóváhagyta, hogy a szövetség tevékenységét a Szlovák Szocialista Köztársaság Művelődésügyi Minisztériumának irányításával végezze.”²⁶ Ez a valóságban a *Szövetség* politikai degradálását jelentette, ami természetesen más hátrányokat is jelentett.²⁷

A harmadik korszakon belül fontos változások időszaka volt az 1970-1980-as évek fordulója, amely részben nemzedékváltást is hozott, másrészt pedig megjelentek a szlovákiai magyar elitben a másként gondolkodó, ellenzéki személyek és csoportok is. „Ebből a nemzedékből alakult ki az a réteg, amely a későbbiekben – elsősorban a rendszerváltás idején – a szlovákiai magyarság közéletében jelentős szerepet vállalt. A nyolcvanas évek elején a *Szövetség*en belül ez az átrétegződés már érezhetően

22 1969-től 1971-ig *Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége* volt a neve, majd visszaállt az 1966-ban kapott név. Vö. Varga – Végh, 2003: 143.

23 Gál Sándor ezt a következő rövid kijelentéssel érzékelteti: „Valami véget ért és valami elkezdődött.” Gál, 2006: 25.

24 Uo.

25 A *Csemadok* különböző vezetőinek kizárásáról Gál Sándor a következőképpen ír: „A *Szövetség* különböző szerveiből – elnökség, választmány, ellenőrzőbizottság – közel negyven választott tisztségviselőt távolítottak el, ami az anyagi elvonások részarányánál sokkalta komolyabb hátrányt jelentett. (...) Kiváló, nagy tapasztalatokkal és tudással rendelkező értelmiségiekről volt szó ... (...) Ez a retorzió nem csupán a *Szövetség*, az egész csehszlovákiai magyarság számára is szinte pótolhatatlan veszteséget okozott a következő évtizedekben.” Uo.

26 Gógh László: *A Csemadok 25 éve. 1949-1974.*, 104. Idézi: Gál, 2006: 25.

27 Vö: Gál, 2006: 25.

jelen volt.”²⁸ Ennek a korszaknak a végét az 1989. évi csehszlovákiai rendszerváltás jelentette, amelynek kétségkívül rendkívül nagy hatása volt a szervezet életében.

Mind a hetvenes évek végén, mind a nyolcvanas évek elején létezett pár olyan kezdeményezés az SZLKP részéről, amely nagy nyugtalansággal töltötte el a Csemadok tisztségviselőit. Ilyen volt például az SZLKP által 1978 januárjában kidolgozott, kétnyelvű oktatást szorgalmazó tervezet, amelynek célja a magyar iskolák felszámolása volt. Ezt nem sikerült megvalósítaniuk. Ez után a kudarc után a Szlovák Nemzeti Tanács (továbbiakban: SZNT) azt kérte 1978. március 24-én, hogy magyar tannyelvű iskolákban „javítsák a szlovák nyelv oktatásának minőségét.”²⁹ Ez a törekvés 1983 őszén ismételt előkerült, amikor „a Szlovák Kormány nemzetiségi főosztálya jóváhagyta és az SZNT elé terjesztette az iskolaügyi törvény újabb tervezetét, amely elfogadása esetén lényegében a magyar nyelvű oktatás felszámolását jelentette volna. Amikor a paragrafált törvénytervezet szövege ismertté vált (...), soha nem látott tiltakozáshullám indult el egész Szlovákiában.”³⁰

A Csemadok felső vezetésének szintjén a Szövetség Sidó Zoltánt bízta meg a magyar agggodalmak közvetítésére a párt központi vezetése felé. Gál Sándor szerint a Szövetség legfőbb szerve sem maradhatott tétlen ebben a helyzetben, jóllehet abban akkor már több olyan, az elhárítással együttműködő személy is dolgozott, akik mindent elkövettek az ellenzéki hangulatok visszaszorítása érdekében. A tiltakozás következményeiről Gál a következőket írta: „A Csemadok KB pártcsoportjának tagjait berendelték az SZLKP Mély úti székházába, ahol ugyanerről a törvénytervezetről volt szó. Akkor és ott dönt el, hogy a törvénytervezetet az SZNT elé terjesztik-e. Végül is tiltakozásunk nem volt eredménytelen. Miroslav Valek a tanácskozást ezzel a mondattal zárta le: «Be kell vallanunk, hogy ez a törvénytervezet politikai tévedés volt».”³¹

Interjúalanyaim többsége úgy gondolja, hogy ezek olyan érdekképviseleti fellépések voltak, amelyek jelentős súllyal bírtak a vizsgált korszakban. Úgy vélem, hogy erről érdemes idéznünk pár gondolatot, még akkor is, ha érezhetően kissé elfogultak a visszaemlékezések, ráadásul az idő múlása a múlt történéseit kissé idealisztikussá varázsolja.

Görföl Jenő a Csemadok fellépésének meghatározó jelentőségét hangsúlyozta: „A nyolcvanas évek végéig, egészen 1989-ig igen jelentős szerep hárult a Csemadokra. A kétnyelvű oktatás bevezetése ellen is a Csemadok tudott a legnagyobbat lépni. Egy nap alatt mozgósította az 500 alapszervezetből álló hálózatán keresztül a dél-szlovákiai magyarságot úgy, hogy másnap a Csemadok országos vezetése, a pártközpontból mondott ellent ennek az iskolaügyi törvénynek, a kétnyelvű oktatásról

---

28 uo.: 88.

29 uo.: 89.

30 uo.: 90.

31 uo.: 97.

tervezett akciónak. Tehát sikeresebb volt, mint most. Most ugye úgy babrálnak ki velünk, ahogy akarnak...’’³²

Az iskolaügyi törvény elleni fellépése a *Csemadok*nak érdekvédelmi megnyilvánulás volt, második alkalom a politikai szerepvállalásra, és az első olyan alkalom, amikor egységes fellépéssel sikerült megakadályozni egy magyarellenes intézkedést. Mivel a *Csemadok* már nem bír ugyanakkora szereppel a szlovák kormánypolitika számára, mint akkor, amikor ezt az eredményt elérte, hiszen azóta sem sikerült hasonló eredményt elérni.

A *Csemadok* alkotmánytörvénnyel és az iskolaüggyel kapcsolatos sikeres állásfoglalásai és elért eredményei azt bizonyítják, hogy a *Szövetség* „képes volt létrehozni egy működő önvédelmi rendszert, képes volt összefogni a csehszlovákiai magyarság egészét, s képessé vált arra, hogy közösen megvédje legegységesebb emberi jogát – az anyanyelvi jussot!’’³³

A *Csemadok* ebben a korszakban tanúsított magatartása, az ellenzékiesség határát súroló fellépései az 1968. évi alkotmánytörvény kapcsán először megjelent érdekérvényesítés irányába mutattak. Az 1980-as években az iskolatörvény tervezetével kapcsolatos tiltakozás pedig egyértelműen az érdekképviseleti funkciók megjelenését, mozgósító szerepét bizonyítja, még ha ezekre a tiltakozásokra a pártállam által szigorúan szabályozott mozgáskorlátok között is került sor.

1987 áprilisában a *Csemadok* országos közgyűlése elfogadta az új alapszabályt,³⁴ amely lehetőséget teremtett arra, hogy újra tagja legyen a *Nemzeti Front*nak. Ez a látszólagos konszolidáció nem feleltette a hatalomnak a bizalmatlanságát, amely miatt 1971-ben kizárták a pártállam által elismert szervezetek sorából.³⁵

Az 1989-ben elkezdődött **negyedik korszak** 1994-ig tartott. 1989-ben az új, demokratikus rendszer alapjainak lerakásával, majd a következő évben az új alkotmány előkészületeivel egyértelművé vált, hogy a demokratikus Csehszlovákia nemzetállamként határozza meg magát. Az új csehszlovák, szlovák alkotmányos szabályozások kisebbségeket érintő részei szűkkeblűek voltak, a kisebbségek nem kapták meg az államalkotó tényező rangját.³⁶

A politikai rendszerváltozás keretei közt kellett kialakítani a kisebbségi magyar érdekképviseleti rendszert. Létrejötték a kisebbségi magyar pártok, s azok az

³² Göröf, 2009: 3.

³³ Gál, 2006: 97.

³⁴ Az új alapszabályt azonban a belügyminisztérium ekkor nem hagyta jóvá. A kifogásolt részek módosítását követően csupán 1987 októberében lett hatályossá. Uo.: 98.

³⁵ Uo.

³⁶ „A *Csemadok*ban az a javaslat született, hogy hozzanak létre egy „alkotmányjogi szakértői bizottságot, amely a KB elnökségével közreműködve ezekről a jogos aggodalmainkról megfelelő nyomatékkal tájékoztatja egyrészt a legfelsőbb párt- és állami vezetést, másrészt az alkotmányozó bizottságot magát. Ugyanis ellenkező esetben nincs arra semmi garancia, hogy a jövő évezredre készült alkotmányban a nemzeti kisebbségek léte biztosítva lenne.” Uo.: 102.

elképzések, hogy a *Csemadok*ból lehetne kialakítani valamilyen átfogó kisebbségi politikai mozgalmat, hamarosan összeomlottak. A *Csemadok* XV. rendkívüli országos közgyűlésére 1990. március 9-10-én került sor Pozsonyban, ahol a három kisebbségi magyar politikai párt, illetve mozgalom – *Független Magyar Kezdeményezés*, a *Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom* és az *Együttélés* – különbözőképpen ítélte meg a *Csemadok* érdekképviselési szerepét. Jórészt ennek köszönhetően szorult háttérbe minden olyan elképzelés, amely a *Csemadok*nak is politikai érdekképviselési szerepet szánt volna. A szervezet funkcionális zavarait jól jelzi, hogy ismét olyan nevet választottak, amely ambícióiban érdekképviselési, ténylegesen azonban a szervezet kulturális alapműködésére helyezi a hangsúlyt.³⁷ Ennek az ülésnek a keretében rehabilitálták az 1970-ben kizárt tagokat, és az elnökség egy delegációt küldött az *SZNT* elnökéhez annak érdekében, hogy folytassanak tárgyalásokat a szlovákiai magyarok új kormányban való részvételét illetően.³⁸

A *Csemadok* 1990. évi alapszabályzatában a *Szövetség* új funkcióit is megpróbálták meghatározni. A *Szövetség* „önkéntes, társadalmi, kulturális és érdekvédelmi szövetség. Célja: tömöríteni, szervezni mindazokat, akik munkájukkal hozzájárulnak a csehszlovákiai magyarok társadalmi, tudományos és kulturális életének kibontakoztatásához. Szorgalmazza a jogegyenlőséget, az egyéni és a kollektív jogok képviseletét és védelmét, valamint az anyanyelv szabad használatát. A Szövetség célul tűzte ki a nemzetiségi azonosságtudat erősítését, a közös hazában élő két – a cseh és a szlovák – nemzettel, a nemzeti kisebbségekkel és etnikai csoportokkal való együttélés alapfeltételeinek megteremtését.”³⁹

A *Csemadok* ideig-óráig még megpróbálta betölteni a pártok közötti közvetítő szerepét, de az előző rendszer ügynökei által ellenőrzött szervezettel való együttműködést az ekkor legerősebb magyar párt, a *Független Magyar Kezdeményezés* eleve elutasította.⁴⁰

Az 1989 és 1994 közötti időszaknak a harmadik nagyon fontos eleme, hogy a megváltozott társadalmi-politikai helyzetben a *Szövetség* jövőjét sokan abban látták,

---

37 Gál Sándor így ír a rendszerváltásról: „Nagy történelmi tett volt természetesen a rendszerváltás, de azon belül a mi «külön-rendszerváltásunkat» is meg kellett valósítanunk. S erre a *Csemadok*on kívül semmi egyéb lehetőség nem volt, mert nem is lehetett. Ezért a december 6-ára összehívott rendkívüli plenáris ülést és annak döntéseit én a szlovákiai magyarság saját rendszerváltásának tekintem.” *A Csemadok új neve*: „*Csemadok* – Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetsége”. Az új megnevezés lényege, írja Gál Sándor, hogy ezáltal a *Szövetség* a szlovákiai magyar nemzeti kisebbség jogainak egyetemes letéteményesévé válhat, ugyanakkor egyesítheti magában, vagy közös platformot teremthet a különböző új nemzetiségi társulásokkal való együttműködésre, illetve megteremtheti ennek feltételeit.” Uo.: 109.

38 Vö.: Uo.: 111.

39 Uo.: 112.

40 Ez alkalommal „a Szövetség választmánya első ízben dönthetett a legjobb belátása szerint arról, hogy a szlovák kormányban ki képviselje a szlovákiai magyarság érdekeit. Óriási felelősség hárul ránk, s alig másfél órnyi idő alatt kellett meghozni döntésünket.” Uo.: 112.

hogy politikai párttá válik. Mások viszont abban reménykedtek, hogy megmarad civil szervezetként, megint mások pedig azt gondolták, a *Csemadok* létjogosultsága ebben az új helyzetben megszűnt, és ezért meg kell szüntetni.⁴¹ A különböző álláspontok erős széthúzást, és majdnem a *Szövetség* kettészakadását eredményezték.

Amikor az új csehszlovák törvényekben különbözőképpen határozták meg a civil szervezetek és a pártok kormány által való támogatását, a *Csemadok*nak is el kellett döntenie, hogy továbbra is civil szervezetként működik, vagy pedig párttá válik. A párt és a civil szervezet eltérő jogi szabályozása és az állami támogatáspolitikai lehetőségei nem tettek lehetővé harmadik utat.⁴²

Az elnökség 1990. január 5-6-án Szencen ülésezett, ahol többek között, ezt a kérdést vitatták meg, és eldöntötték azt, hogy továbbra is polgári társulásként fognak működni, így fogják bejegyeztetni a Belügyminisztériumban.⁴³

A *Csemadok* számára ugyanakkor fontos volt a *Nemzeti Front*ban való jelenlét, hiszen ezáltal biztosítva voltak a pénzügyi források a *Szövetség* működéséhez. Azonban ez csak 1994-ig volt így, utána a kormány megvonta ezt a típusú állami támogatást.

Bauer Győző, volt elnök, abban a kérdésben, hogy a *Csemadok* maradjon meg civil szervezetnek, vagy alakuljon át párttá, az előbbi állásponton volt, mégpedig az egységes érdekképviselő okán:

„Nem szerettem volna, ha a Csemadok párttá alakul. A párt csak egy réteg, csoport érdekképviselőt tudja ellátni, a Csemadoknak pontosan azért volt fontos civil szervezetként megmaradni, mert így a szlovákiai magyarság összérdekét védhette.”⁴⁴

⁴¹ Duray Miklós, 1990-ben, egy alkalommal kijelentette, hogy „a Csemadokot le kell rombolni”, mások pedig a Csemadok elnökségét „az utolsó sztálinista képződménynek” tartották.” Uo.: 115.

⁴² „Az eddig a Nemzeti Frontba tömörült társadalmi szervezeteknek el kellett döntenüik, hogy megszüntetik a tevékenységüket, vagy polgári társulásként folytatják-e azt, a polgári társulásoknak a törvényben pontosan meghatározott alapelvei szerint, vagy esetleg politikai párttá kívánnak alakulni. A politikai párt és polgári társulás más-más kategória, két különböző, egymástól céljaiban, felépítésében, finanszírozásában stb. nagyon eltérő szervezet. A polgári társulásokat az állam, hasonlóan, mint a múltban a Nemzeti Frontban tömörült ún. önkéntes szervezeteket, szubvencióval támogatja. Ezt a szubvenciót csak a polgári társulás alapszabályában meghatározott célokra lehet felhasználni. A párt az párt. Gazdálkodásáról, támogatásáról további törvény intézkedik. A polgári társulás a maga anyagi eszközeiből nem támogathat semmilyen pártot. A polgári társulásnak tagdíjat fizetői tagjai vannak, stb. A párt egészen más típusú szervezet, külön kategória. Szóval nincs harmadik út.” Tóth, 2004: 178.

⁴³ Erről így beszél Szabó Rezső: „A lényeg az volt, hogy a Csemadok ne legyen párt. Emlékezetem szerint a párttá válás mellett szóltak: Gyimesi, Kvarda, Presinszky, talán még Sidó (aki nagyon keveset beszélt), Mács. A Csemadok párttá alakítása ellen, nagyon határozottan állt ki Bauer Győző és Dobos László, Lacza Tihámér, Mézes Rudolf. Abban is egyetértett mindenki, hogy a Csemadok programjában fontos helyet kapjon az érdekvédelem, akkor is, ha nem alakul párttá. Én is hasonlóképpen érveltem, ehhez a csoportozhoz tartoztam.” Uo.; 183.

⁴⁴ Bauer, 2009: 1.

A Csemadok egységes érdekképviseleti funkciója, civil szervezetként való fennmaradása, fontos érv volt az a vitában. Ha párttá vált volna, akkor mindenképpen valamilyen politikai ideológia mentén kellett volna meghatároznia önmagát, ez pedig azt jelentette volna, hogy a szlovákiai magyar közösség csak egy részének – azoknak, akik egyetértettek a párt által kidolgozott ideológiával – az érdekeit képviseli.

Bár az ülés jegyzőkönyve összesen hat sorban írta le ezt az elnökségi állásfoglalást,⁴⁵ úgy vélem, hogy ez a döntés a Csemadok legújabb történetében fontos határkő. Nemcsak a döntés tárgya miatt, hanem azért is, mert ez volt az első olyan ülése a szervezetnek, vallja Szabó Rezső, ahol „1949-es megalakulása óta az elnökség először dönthetett szabadon arról, hogy a Csemadoknak hol a helye, mi a szerepe és mik a feladatai, mivel és hogyan szolgálhatja a legjobban a szlovákiai magyarság érdekeit, megmaradását. Eddig a szervezet, csak a kommunista párt által lerakott síneken mozoghatott.”⁴⁶

Szabó Rezső szerint egyértelműen jó döntést hoztak, bár ezt „ott és akkor, tapasztalatok hiányában, a polgári társadalom játékszabályainak a hiányos ismeretében nem volt könnyű felmérni.”⁴⁷

1993. április 3-4-én került sor, Dunaszerdahelyen, a Csemadok XVII. országos közgyűlésére. Az itt elfogadott alapszabályban már Csehország és Szlovákia szétválása után szerepel a szervezet új elnevezése, mégpedig a *Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség*.⁴⁸ A továbbiakban nem kerül sor a szervezet nevének alapszabályzatban való módosítására.

A negyedik korszak végén azzal szembesült a Szövetség, hogy a csehszlovák, majd a szlovák kormány fokozatosan csökkenti a szervezet állami támogatását, míg a második Mečiar-kormány teljes egészében megvonta a Csemadoknak nyújtott állami támogatást. A korszak végét jelentő állami források megszüntetése nagy hangsúllyal jelenik meg interjúalanyaim elbeszéléseiben is.

Ebben az időszakban más pénzügyi források után kellett néznie a Csemadoknak, hiszen működési támogatása megszűnt. Ekkor indult el a magyarországi pályázatok rendszere, ami abban az időszakban fontos részét biztosította a Csemadok költségvetésének. A pénzügyi források hiánya miatt megszűnt a Hét is, a Csemadok képes hetilapja. Bauer Győző, aki ebben az időszakban volt a Csemadok elnöke, így emlékezik erre:

„A Csemadok Központ, a választmány, a járási bizottságok, a szakmai társaságok létét, működését, egyre inkább csak önkéntes munkára támaszkodva lehetett biztosítani, mivel a pályázati lehetőségek zöme nem tette lehetővé a működési kiadások fedezését.”⁴⁹

45 Vö.: Tóth, 2004: 176.

46 Uo.: 176-177.

47 Uo.: 178-179.

48 Vö.: Varga-Végh, 2003: 176.

49 Bauer, 2009: 2-3.

Annak ellenére, hogy a pénzügyi támogatások megszerzése talán ebben az időszakban volt a legnehezebb, hiszen a megszokott, szlovák állami támogatás megszűnt, a magyarországi pályázati rendszer csak akkor indult el, mégis – jórészt magyarországi támogatással – ekkor vásárolták meg a pozsonyi székházat és több magyar házat is.

A *Csemadok ötödik korszaka* 1995-től kezdődött és 2006-ig, a *Magyar Koalíció Pártja* (továbbiakban: *MKP*) kormánykoalíciós részvételének végéig tartott. Az 1994-ben létrejött egységes *MKP* által dominált szlovákiai magyar közéletben a *Csemadok* érdekvédelmi szerepe gyors ütemben leértékelődött, azaz ismét az eredeti kulturális-közművelődési szerepkörbe szorult vissza. Ehhez a működéshez viszont a korszak legelső éveiben nagyon nehéz volt forrásokhoz jutni. A szlovák állam megvonta támogatását, a magyarországi támogatási rendszer még akkor volt kiépülőben. A forrásokért való küzdés mind a mai napig tart.

A magyarországi támogatások rendszere 2006-tól kezdődően újabb változáson ment keresztül, amikor a magyar kormány megszüntette az *Illyés Közalapítványt*, és létrehozta a *Szülőföld Alap Irodát*. A *Csemadok* működési költségeit a *Szülőföld Alap* támogatja, évente egy bizonyos összeggel, normatív alapon.⁵⁰ Szlovákiában a *Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma*, illetve a különböző helyi önkormányzatok támogatják a *Csemadok* tevékenységeit. Emellett a tagdíjak és a rendezvények bevételei egészítik ki a szervezetek tevékenységeit.⁵¹ A három utóbb említett bevételi forrás leginkább a regionális és helyi szervezetek számára érhető el. Nemzetközi és európai szintű forrásokra – igaz, ezek általában kevésbé támogatnak kisebbségi kulturális projekteket – a *Csemadok* nem pályázott.

A *Csemadok* és az *MKP* viszonya leírható részben kölcsönös függésként, a szó pozitív értelmében véve. Olyan interdependenciáról beszélhetünk, ahol mindkét szervezetnek szüksége van a másikra. A valóságban viszont inkább a *Csemadok* áll függőségi viszonyban az *MKP*-val szemben, egyrészt azért, mert a két szervezet között sokáig jelentős személyi átfedések voltak, másrészt pedig a *Csemadok*ban több olyan személy is van a legfelső vezetésben (*Országos Tanácsban*), akiket az *MKP* delegál ezekbe a funkciókba.⁵²

⁵⁰ „A *Csemadok* úgy szerepel a *Szülőföld Alap*nál, mint kiemelt fontosságú közintézmény. Ez arra jogosít fel, hogy évente kapjunk a pályázatoktól függetlenül egy fix támogatást.” Hrubík, 2009: 7-8.

⁵¹ Hrubík, 2009: 7-8.

⁵² Végh Lászlóval, 2009. április 17-én, Somorján sorra kerülő beszélgetésem során az is kiderült számomra, hogy gyakorlatilag lehetetlen szétválasztani a politikai pártot és a *Csemadok*ot. Tudnunk kell, hogy az *MKP* előpártjai közül az *Együttélés Politikai Kezdeményezéssel* volt szorosabb kapcsolatban a *Csemadok*, és ez ma is így van, bár ma már az *MKP* létezik, és halványulnak ezek a dolgok, mind a mai napig azért tudni lehet, hogy ki volt *Együttéléses*, ki volt *FMK*-s, vagy *MKDM*-es, vagy *MPP*-s. Azt is mondhatjuk, hogy mind a mai napig az *Együttélésesek* vannak közelebb a *Csemadok*hoz, és ezt a többi előpárt képviselői gyakran meg is jegyzik.

Hrubík Béla, jelenlegi elnök szerint az MKP és a Csemadok partneri viszonyban állnak egymással.⁵³ Részben hasonló módon, azonban jóval kritikusabban vélekedik Görföl Jenő, a Csemadok országos titkára.⁵⁴

Napjainkban, az MKP kormányból való kikerülése óta, egyre inkább az a kérdés merül fel, hogy milyen a kapcsolat a Csemadok és az állami szervek, illetve a Csemadok és más magyar civil szervezetek között. Hrubík Béla szerint egyre fontosabbá válik a civil szervezetek⁵⁵ közötti együttműködés,⁵⁶ és úgy véli, hogy a Csemadok a maga státuszával és tagbázisával⁵⁷ tárgyalópartner a szlovák kormány és a különböző állami szervek felé is.⁵⁸

Görföl Jenő is a Csemadok és a szlovák állami szervek közötti kapcsolatot hangsúlyozza, kiemelve, hogy a Csemadok képviseleti szinten tagja a különböző kormányzati szervezeteknek. A Csemadok elnöke pedig tagja a kormány *Nemzetiségi, Kisebbségi Tanácsának* is.⁵⁹

Fontos kérdés a szlovák kulturális szervezettel, a *Matica Slovenskával*⁶⁰ való viszony is. A Csemadok és a *Matica Slovenska* Dél-Szlovákiában konkurens szervezetként

---

53 „Az MKP és a Csemadok viszonya természetes egy partneri viszony, hiszen rengeteg Csemadok tag egyben MKP tag is. Helyi szinten, aki a Csemadokban dolgozik, az többé-kevésbé az MKP-ban is szerepet vállal. Hiszen nem sok – a vidéken főleg – az olyan ember, aki bármilyen szinten képviselni tudja ezeket a szervezeteket. Elnöki szinten is megtárgyaljuk egymás problémáit. Főleg választások idején, törvényjavaslatok kidolgozása idején az MKP kikéri a Csemadok véleményét. És természetesen olyankor, amikor gondok vannak a szlovákiai magyar társadalomban, amikor számunkra elfogadhatatlan törvények készülnek, napi szinten szoktunk egyeztetni. Azt kell mondanom, hogy az MKP és a Csemadok közötti kapcsolat viszonylag jó. Természetesen mindenben lehet javítani. Talán nem ártana, ha az MKP komolyabb, vagy nagyobb szerepet adna a Csemadok véleményének.” Hrubík, 2009: 7.

54 „Annak ellenére, hogy az MKP-ban a mai napig lehet találni volt kommunistákat, mégis a Csemadokot tartották az átkos múlt hagyományainak átörökítőjének. Ugyanakkor az MKP elmulasztja betervezni a kisebbségi kultúrákról, vagy a kultúrák finanszírozásáról szóló törvényeket. Természetesen a párt sem fogja azt mondani, hogy Csemadok-ellenes, és a Csemadok sem fogja soha támadni az MKP-t, hanem annyit mondhatunk, hogy volna mit megbeszélni és volna min javítani. Sajnos olyan helyzetbe egyhamar a szlovákiai magyarság nem kerül, mint az utóbbi 8 évben volt. Kormányon, koalícióban egyhamar nem lesz, és az akkor mellérúgott tizenegyeseket most nem tudjuk már berúgni.” Görföl, 2009: 10.

55 A Fórum Információs Központ on-line elérhető adatbázisában 1186 szlovákiai magyar intézmény és civil szervezet szerepel. Forrás: Fórum Információs Központ honlapja: <http://www.forumic.sk>.

56 „Nagyon sok intézménnyel van együttműködési szerződésünk, és amikor bármilyen társadalmi probléma, vita van, a Csemadok véleményét mindig «illik» kikérni. A Csemadok véleménye a mai napig meghatározóan szerepel különböző médiákban: TV-ben, rádióban, sajtóban.” Hrubík, 2009: 5.

57 A Csemadoknak 17 Területi Választmánya van, melyek adatbázisai alapján jelen pillanatban 57 050 tagot számlálnak. Ugyanakkor 431 alapszervezete és 428, a Csemadok mellett működő, művészeti együttese van. A Csemadok mellett működik még a dunaszerdahelyi székhelyű *Művelődési Intézet*. Forrás: www.csemadok.sk

58 Hrubík, 2009: 5.

59 Uo.: 10.

60 A *Matica Slovenskát* 1863-ban hozták létre politikai és kulturális szervezetként. A *Maticának* nagyon fontos szerepe volt a szlovák nemzeté válás folyamatában. 1875-ben a korabeli magyar kormány államellenes szervezetnek nyilvánította és betiltotta, vagyonát elkobozta. 1919-ben kezdte újra működését, 1948-tól a kommunista hatalom megint elnémította. 1990-től indult újra a szervezet, és valójában 1993-tól éli reneszánszát. A Mečiar-kormányok nem csak pénzzel támogatták a *Maticát*, hanem nemzetépítő törekvéseiknek egyik alappillérvé tették. Vö.: Kollai, 2006: 1-2.

jelenik/jelenhet meg, és az utóbbi még azzal az előnnyel is rendelkezik, hogy a szlovák állam normatív finanszírozást biztosít számára. Görföl Jenő a következő választ adta a kapcsolatot illetően:

„*Nem ártana, mondjuk a Matica Slovenskával valamiféle kapcsolatot tartani, hiszen ez valamikor kulturális szervezetnek indult, de ma a nemzetiek fő bástyája. Azért is lenne jó, mert ez a szervezet mindenféle a magyar írásbeliségnek a gyűjtője és őrzője a Bibliotheca (Hungarica) mellett.*”⁶¹

Az ötödik korszakban a következő személyek töltötték be a *Csemodok* elnöki tisztségét: 1993-1997 között Bauer Győző, akinek ez a második mandátuma volt, ugyanis legelőször 1991-ben választották meg. Alelnökei, 1993-tól Bajnok István és Szabó Rezső, és főtítkárai voltak – időrendi sorrendben – Végh László és Kolár Péter. A következő elnök, 1997-2000 között Kolár Péter volt. Alelnökök Grendel Lajos, Köteles László és Urbán Aladár, a főtítkár pedig 1996-tól Berényi József. 2000 és 2003 között az elnök Kvarda József volt, alelnökök pedig: Köteles László, Balajti Lajos és Miklósi Péter. 2003-tól 2006-ig Száraz József volt az elnök, alelnökei Mézes Rudolf, Köteles László és Szvorák Zsuzsanna, főtítkár pedig Görföl Jenő. 2006-tól a *Csemodok* elnöke Hrubík Béla, általános alelnöke Köteles László, regionális alelnökök Kopasz József, Balogh Gábor és Mézes Rudolf, főtítkára pedig Görföl Jenő voltak. 2009-ben Hrubík Bélát újraválasztották elnöknek, alelnökök Köteles Lászlót és Kiss Péntek Józsefet. Országos titkárnak Görföl Jenőt, a regionális alelnököknek pedig Kopasz Józsefet, Balogh Gábort és Mézes Rudolfot választották újra.⁶²

A *Csemodok* hatvanéves történetének 2006-ban kezdődött korszakában a hagyományos rendezvények továbbvitele, rendszeres megszervezése és az ezekhez szükséges források megszerzése jelenti az első számú prioritást, mind a helyi, járási, és regionális szervezetek számára.⁶³

⁶¹ Uo.: 11.

⁶² Ezeket az adatokat Végh László, a somorjai *Bibliotheca Hungarica* igazgatója bocsátotta rendelkezésemre, amiért köszönetemet szeretném kifejezni neki.

⁶³ A *Csemodok* hagyományosan sorra kerülő rendezvényei közül 2009-ben a következőkre került sor, illetve fog sor kerülni: Biborpiros Szép Rózsa, országos népzenei vetélkedő; Citerazenekarok Országos Seregszemléje; Duna Menti Tavasz; Mesevilág, gyermek báb- és színjátzó csoportok regionális fesztiválja; Egresy Béni Országos Színjátzó Fesztivál falusi színjátzó csoportok számára; Énekelt Versek Országos Fesztiválja; Fábry Zoltán Napok; Generációk Találkozása; Kadosa Pál Zongoraverseny; Kazinczy Anyanyelvi Napok; Kodály Napok; Kodály Zoltán Nemzetközi Hegedűverseny; Országos Kulturális Ünnepszék; Országos Március 15.-i Megemlékezés; Országos Népművészeti Fesztivál; Országos Nyári Egyetem; Ószirozsza – magyar nótá énekesek országos versenye; Szenczi Molnár Albert Napok; Szlovákiai Magyar Rockszenházak Seregszemléje; Tompa Mihály Országos Vers- és Prózamondó Verseny; Zenés Színpadok Országos Fesztiválja. Forrás: www.csemodok.sk

Összegzés

Gál Sándor valószínűleg a katalán, baszk, finnországi svéd, dél-tiroli német kulturális szervezetekkel nem számolva a következőképpen jellemezte a *Csemadokot*: „Európa legnagyobb múltú és legnagyobb tömegű kisebbségi kulturális szövetsége a miénk: a Csemadok.”⁶⁴ A szervezet megalapításakor alapvetően kettős – politikai-ideológiai és kulturális-közművelődési – szerepet töltött be. A szervezet csúcavezetősége szintjén dominált a politikai, ideológiai szerepvállalás, míg a kulturális és közművelődési tevékenység a helyi alapszervezetek munkáját jellemezte. Az (állampárti) politikai funkcióban a kommunista politikai párt „magyar hangja”, „népviseletbe öltöztetett hivatalnokszolga”, lokális meggyőző, mobilizációs és propaganda szerepkörökben. A közművelődési-kulturális funkció szerepkörei: módszeres kultúraszervező, hagyományörző, módszertani irányító, nemzeti kulturális, és identitás-politikai feladatok, tudományszervező, és -népszerűsítő, honismereti, gyűjteményi feladatok.

Miként az előző fejezetben láthattuk, a *Csemadok* megalapításakor politikai szerepet töltött be a szervezeti csúcavezetőség szintjén és kulturális tevékenységek voltak jellemzőek alapszervezeteire, tehát kettősség jelenik meg a szervezetben. És a kettősség gondolatát vinném végig. Ennek illusztrálására leginkább Duray Miklós gondolatait szeretném felhasználni: A szlovák politika a pártfegyelemnek engedelmeskedő kommunistákat tette meg a *Csemadok* vezetőivé, akiket pedig a csehszlovák hatalom hűbéreseivé tettek.⁶⁵ A párhatalom és saját akarata ellenére a *Csemadok* gyűjtőhelye lett a szlovákiai magyar kisebbség problémáinak, amelyekkel foglalkoznia kellett, főként a művelődésügyi kérdésekkel. A panaszokat továbbítania kellett az illetékes szervekhez, ennek következtében a magyar kisebbség szószólójává vált.⁶⁶

Ugyancsak a kezdetekben az érdekképviseleti tevékenység gyakorlatilag tilos volt a szervezet számára. A Szövetség tehát az első két évtizedben részben kiszolgálta a *Csehszlovák-* illetve a *Szlovák Kommunista Párt* elvárásait, igényeit, központi rendezvényeivel, sajtójával hatékonyan és sikeren bekapcsolódott a dél-szlovákiai magyar falvak kollektivizálásába, a beszolgáltatásokba, az ötéves tervek, a „gabonacsaták” és más voluntarista gazdaságpolitikai, ideológiai célkitűzések sikeres teljesítésébe. Ebben a tekintetben hasonló szerepet játszott, mint a *Székely Autonómia* magyar pártapparátusa, amely a székelyföldi magyarok körében biztosította a romániai állampárt számára a feltétlen lojalitást és rendet. Ugyanakkor emellett kulturális rendezvényeket szervezett, helyi és országos szinten is, amelyek a szlovákiai magyarokat identitásuk, hagyományaik megőrzésében és anyanyelvük ápolásában segítették.

A *Szövetség* az első két évtizedben kulturális rendezvényeket szervezett, helyi és országos szinten is, amelyek a szlovákiai magyarokat identitásuk, hagyományaik

⁶⁴ Gál, 2006: 153.

⁶⁵ Vö.: Secretarius, 1986: 59.

⁶⁶ Uo.: 61.

megőrzésében és anyanyelvük ápolásában segítettek. A *Csemadok* ilyen típusú tevékenységét hatvan éve, megszakítás nélkül helyi, regionális és országos szinten végzi. Számos országos, és pár száz helyi kulturális rendezvénye van a szervezetnek. Egyesek közülük több évtizedes múlttal rendelkeznek. Másik tevékenységi súlypontja, az érdekképviselet, nem érvényesülhetett folyamatosan. Az 1968-as események, a Prágai Tavasz és az alkotmánytörvény kidolgozása során, létezésének második évtizedében végzett először érdekképviseleti tevékenységet a *Szövetség*. Amelyért aztán utólag keményen megbüntették, így az effajta tevékenységét szüneteltette, egészen 1983-ig. Amikor is a már fent említett iskolatörvényt szándékoztak bevezetni, amely gyakorlatilag a magyar nyelvű oktatást szándékozott teljes mértékben megszüntetni. Aztán újabb érdekvédelmi fellépésre 1989-ben került sor, az új alkotmány elfogadása kapcsán.

1991. április 27-28-án, Galántán került sor a *Csemadok* XVI. országos közgyűlésére. Az ez alkalommal elfogadott alapszabály a rendszerváltozás utáni törekvéseket tükrözi. Így például kulturális és érdekvédelmi szervezetként jelöli meg a *Csemadokot*, szervezeti formája ezentúl a polgári társulás, és nevét a *Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetségére* változtatja.⁶⁷

A *Csemadok*nak gyűjtőfunkciója is volt és van ma is. Igaz, ez kissé átalakult a politikai pártok megjelenése után. Gál Sándor erről így ír: „A politikai pártok és mozgalmak megjelenésével a *Csemadok* szerepe némiképp módosult. Van, amit általános terheiből átvettek ezek a mozgalmak, de a nemzetiségi élet egészének szervezése továbbra is megmaradt. Ezt ugyanis egyetlen magyar politikai mozgalom és párt sem képes elvégezni. Nincsenek meg hozzá a szervezeti kereteik, sem a tagsági bázis, sem a hétköznapi tapasztalatai, amelyekre ilyen vonatkozásban építhetnének. Úgy találok tehát – s lehetne ez az utóbbi két esztendő tapasztalatainak summázata –, hogy a *Csemadok* az a szövetség, amely egységbe foglalja azt a sokféleséget, amely a mai szlovákiai magyar társadalomra jellemző.”⁶⁸

A *Szövetség* a pártállami évekre jellemző központi, kizárólagos politikai reprezentációs szerepét elvesztette, amit pozitívan értékelhetünk, hiszen ezáltal jórészt megszűnt a politikai függősége. Annak idején pártpótló szerepet töltött be a szlovákiai magyarok számára, ma ezt a *Magyar Koalíció Pártja* tölti be.

67 Vö.: Varga–Végh, 2003: 165.

68 Gál, 2006: 248–249.

1. sz. melléklet

Interjúvezető. A vizsgált szervezet: Csemadok.

Interjú helyszíne: Somorja/Pozsony/Dunaszerdahely (Szlovákia)

Az interjú típusa: teljesen strukturált interjú

1. kérdéskör: Kérem, mesélje el a *Csemadok* alapításának történetét! Kik alapították, mikor, milyen célból, be volt-e/van-e jegyezve? kérdéskör: Mi a *Csemadok* funkciója? Melyek az intézmény céljai? Hány munkatárs dolgozik ott? Kinek/minek van alárendelve az intézmény?
2. kérdéskör: Milyen szerepe volt 1989 előtt a *Csemadok*nak az adott kisebbségi magyar közösségben? Milyen szerepe van ma a *Csemadok*nak az adott kisebbségi magyar közösségben? Milyen szerepe van ma általánosságban a civil szervezeteknek az adott kisebbségi magyar közösségben?
3. kérdéskör: Milyen infrastruktúrával rendelkezett a *Csemadok* 1989 előtt, és milyen infrastruktúrával rendelkezik ma? Továbbá: miként viszonyul(t) hozzá az állami közigazgatás? Támogatások?
4. kérdéskör: Mennyire intézményesült Szlovákiában/Felvidéken a *Csemadok*? Mennyire intézményesültek általában Felvidéken a különböző magyar civil szervezetek? Mennyire kellett újragondolni a *Csemadok* szerepét, miként épül be a civil világba?
5. kérdéskör: A *Csemadok* milyen ügyek mellé állt ki a létezése óta?
6. kérdéskör: Milyen a kapcsolat a *Csemadok* országos vezetősége és a helyi szervezetek vezetősége között?
7. kérdéskör: Milyen a kapcsolat a *Csemadok* és a többi magyar civil szervezet között, mind országos, mind helyi szinten? Mely szervezetekkel szoktak gyakran együttműködni és miért? Mely szervezettel nem szoktak egyáltalán együttműködni és miért?
8. kérdéskör: Miként viszonyul a magyar és szlovák politikai pártokhoz a *Csemadok*? Van-e valamilyen konzultáció?
9. kérdéskör: Milyen viszonyban vannak a szlovák civil szervezetekkel, illetve a többségi civil szervezetekkel?
10. kérdéskör: Milyen szintű (helyi/regionális/országos/nemzetközi/Európai Unió) forrásokhoz tud hozzáférni a *Csemadok*?
11. kérdéskör: Kérem, mondja el, ha még valamit fontosnak tart a *Csemadokról*, de a feltett kérdésekre adott válaszokba ez nem került bele.

Interjúk

- BAUER, 2009* *Interjú Bauer Gyözővel, a Csemadok volt elnökével.* Somorja, 2009. január 18., kézirat., 2 p.
- GÖRFÖL, 2009* *Interjú Görföl Jenővel, a Csemadok országos titkárával.* Pozsony, 2009. január 20., kézirat, 14 p.
- HUSZÁR, 2009* *Interjú Huszár Lászlóval, a Csemadok Művelődési Intézetének igazgatójával.* Dunaszerdahely, 2009. január 21., hanganyag.
- HRUBÍK, 2009* *Interjú Hrubík Bélával, a Csemadok elnökével.* Pozsony, 2009. január 20., kézirat, 10 p.
- LACZA, 2009* *Interjú Lacza Tihamérral, a Hét volt főszerkesztőjével.* Pozsony, 2009. január 20., kézirat, 7 p.
- MÉZES, 2009* *Interjú Mézes Rudolfal, Csemadok nyugat-szlovákiai régiójáért felelős alelnökével.* Dunaszerdahely, 2009. január 21., hanganyag.

Internetes források:

- A CSEMADOK HONLAPJA* www.csemadok.sk (Letöltés ideje: 2009. április 17., július 6.)
- A FÓRUM INFORMÁCIÓS KÖZPONT HONLAPJA* www.forumic.sk (Letöltés ideje: 2009. május 7.)
- KOLLAI, 2006* *A Matica Slovenská múltjáról és jelenéről: Közép-Európai Szemle 2006, Terra Recognita Alapítvány, h.n., 1-2.: Forrás: http://tra.hu/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=163 (Letöltés ideje: 2009. május 7.)*

Felhasznált irodalom

- ANDRÁS, 1986* András Károly: *Magyar kisebbség, szlovák többség.* In: BALLA Bálint (szerk.): *Harminc év 1956-1986.* Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern é.n.

- Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete Központi Bizottsága, Varga János*
Központi Bizottsága, Varga János
 GÁL, 2006
 Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete Központi Bizottsága, VARGA János (összeállította): *A Csemadok 25 éve, 1949-197.* ÚV CSEMADOKu 1974.
Gál Sándor egybegyűjtött művei VI. A Szövetség. AB-ART Kiadó, Pozsony 2006.
Hét. Ünnepi különszám. 50 éves a Csemadok. 1999. március 6., Pozsony
- POPÉLY, 2006a
 Popély Árpád: *A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944-1992.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja 2006.
- POPÉLY, 2006b
 Popély Árpád: *A Csemadok megalakulása a magyar konzuli jelentések tükrében.* In: BÁRDI Nándor-SIMON Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja 2006. 421-434.
- POPÉLY, 2008a
 Popély Árpád (összeállította): *A prágai tavasz.* Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2008 (3), Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja
- POPÉLY, 2008b
 Popély Árpád: *1968 és a csehszlovákiai magyarság.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja 2008.
55 éves a Csemadok. In: *Új Szó*, 2004. március 6., Pozsony
- SECRETARIUS, 1986
 Secretarius: *A Csemadok helye Csehszlovákia politikai szerkezetében* In: DURAY Miklós (szerk.): *Csehszlovákiai nonkonformisták az országban élő magyar kisebbség helyzetéről és a nemzetiségi kérdésről.* Hungarian Human Rights Foundation, New York 1989.
- SZABÓ, 2004
 Szabó Rezső: *A Csemadok és a Prágai Tavasz.* Kalligram, Pozsony 2004.
- TÓTH, 2004
Oral History: Elbeszélte történelem. Szabó Rezső. Fórum Társadalomtudományi Szemle 2004 (2.), Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja 159-184.
- VARGA-VÉGH, 2003
 Varga Sándor-Végh László (összeállította): *A Csemadok Alapszabályzata.* Fórum Társadalomtudományi Szemle 2003 (3.), Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja 127-187.